

dr Izabela Seredocha
Elbląska Uczelnia Humanistyczno-Ekonomiczna

ZNACZENIE AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ I EDUKACYJNEJ OSÓB STARSZYCH W PERSPEKTYWIE SŁUCHACZY UNIwersYTETU TRZECIEGO WIEKU I OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W ELBLĄGU

Streszczenie

Starzenie się społeczeństwa wymaga istotnych zmian w polityce społecznej. Pożądanym działaniem, realizowanym przez samorządy terytorialne, staje się aktywizacja osób starszych. Jedną z jej form są uniwersytety trzeciego wieku. Z badań przeprowadzonych wśród słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku i Osób Niepełnosprawnych w Elblągu wynika, że cechuje ich stosunkowo wysoki poziom zadowolenia z życia, co uwarunkowane jest m.in. poziomem aktywności życiowej, w tym udziałem w zajęciach UTWiON.

Słowa kluczowe: polityka społeczna, aktywność życiowa, uniwersytet trzeciego wieku, starość

Summary

Ageing of the society demands essential changes in the social policy. Activating elderly people, which is realized by local governments, is becoming a desirable action. Universities of the Third Age are one of its forms. The research conducted among the University of the Third Age and Disabled People in Elbląg students shows that they are quite satisfied with their lives, which is conditioned, among other things, by the level of life activity including participation in the University of the Third Age and Disabled People classes.

Keywords: social policy, life activity, the University of the Third Age

Wstęp

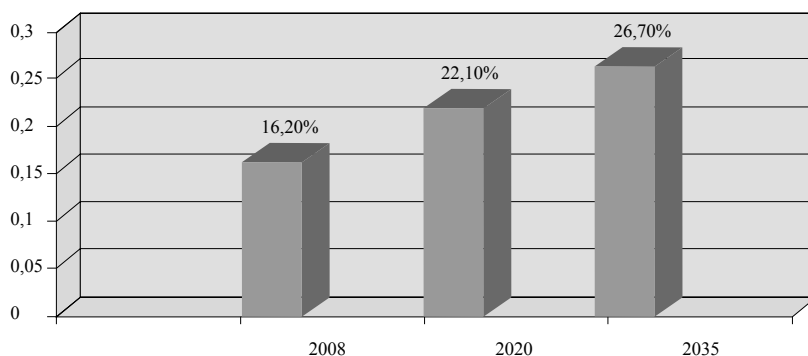
Polskie społeczeństwo starzeje się. Z prognoz demograficznych wynika, że liczba osób w wieku emerytalnym w naszym kraju zwiększy się z 5,9 mln w 2005 roku do 9,6 mln – w 2030 roku. Będzie to miało swoje konsekwencje społeczno-

-gospodarcze, o których trzeba myśleć już dzisiaj. Konieczne są zmiany w polityce społecznej wobec osób starszych, w tym m.in. zmiany świadomościowe. Należy rozwijać u dorosłych Polaków orientację na przyszłość oraz propagować ideę zwiększonej odpowiedzialności za siebie na starość. Pożądanym i bardzo ważnym działaniem, realizowanym w ramach polityki społecznej samorządów terytorialnych, staje się aktywizacja osób starszych. Jedną z jej form są uniwersytety trzeciego wieku.

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja zmian w zakresie polityki społecznej zorientowanej na osoby w wieku poprodukcyjnym, z uwzględnieniem prognoz demograficznych, na przykładzie miasta Elbląg oraz wskazanie znaczenia aktywności życiowej osób starszych i jej wpływu na poziom życiowego zadowolenia, a także określenie roli uniwersytetów trzeciego wieku w kreowaniu tej aktywności.

Proces starzenia się ludności – analiza demograficzna

Według prognoz demograficznych do 2020 roku ponad miliard ludzi będzie miało powyżej 60 lat, co stanowi 1/6 ogółu mieszkańców całego świata [Woźnicka, 2002]. Zwiększona dynamika procesu starzenia się charakteryzuje także polskie społeczeństwo. Potwierdzają to analizy demograficzne. Wynika z nich, że liczba osób w wieku poprodukcyjnym (wiek uzyskania uprawnień do emerytury na ogólnych warunkach) w 2008 roku wyniosła w Polsce 16,2%, w 2020 roku osiągnie poziom 22,1%, a w 2035 roku już 26,7% (rys. 1).

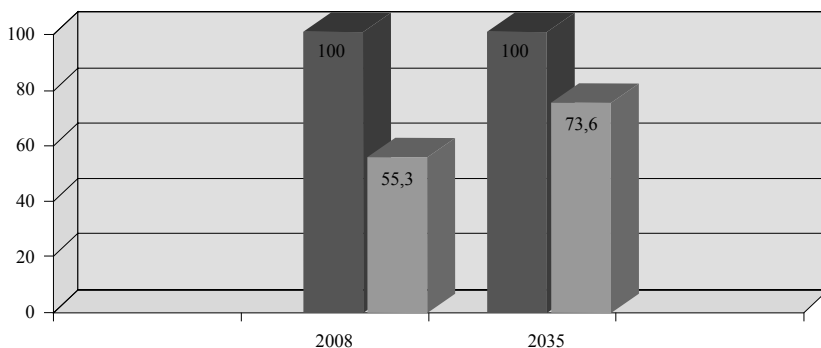

Rysunek 1. Wskaźnik procentowy osób w wieku poprodukcyjnym w Polsce w latach 2008–2035

Źródło: opracowanie na podstawie: Szukalski, 2008.

W omawianej grupie wyraźnie wzrośnie liczba osób z wyższym wykształceniem, co z pewnością spowoduje wzrost zapotrzebowania na czynne formy wypoczynku oraz formy kulturalne. Można się też spodziewać, że osoby starsze w większym stopniu będą nastawione na przedłużenie swojej aktywności zawodowej, szczególnie w zakresie wykonywania prac umysłowych [Halik, 2002].

Zaprezentowane zmiany demograficzne mają istotny wpływ na rozwój gospodarczy i strukturę finansów publicznych, w tym tzw. współczynnik obciążenia ekonomicznego. W 2008 roku wynosił on 55,3 osoby w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym; w 2035 roku wzrośnie już do 73,6 (rys. 2).

Rysunek 2. Współczynnik obciążenia ekonomicznego

Źródło: opracowanie na podstawie: Szukalski, 2008.

Będzie to miało swoje konsekwencje społeczno-gospodarcze, problem ten musi się zatem stać przedmiotem zainteresowań polskiego rządu.

Postulowane kierunki zmian polityki społecznej wobec osób starszych

Nie ulega wątpliwości, że wzrost liczby osób starszych wymaga zmian w zakresie polityki społecznej państwa. Konieczne są także zmiany świadomościowe [Szukalski, 2008]:

- rozwijanie wśród dorosłych Polaków orientacji na przyszłość;
- propagowanie idei zwiększonej odpowiedzialności za siebie na starość, co oznacza także odpowiedzialność za swoje ciało i psyche, wyrażającą się w stylu życia i zachowaniach prozdrowotnych;
- upowszechnianie informacji o zasadach nowego systemu emerytalnego, by zwiększyć skłonność potencjalnych emerytów do oszczędzania z myślą o starości;
- promowanie zarządzania wiekiem, przygotowanie do dłuższej niż dotychczas kariery zawodowej, upowszechnianie tzw. IV filaru, czyli pracy w niepełnym wymiarze czasu lub po uzyskaniu świadczenia emerytalnego, by w ten sposób wzbogacić swój budżet;
- kształtowanie relacji międzypokoleniowych, budowanie poczucia więzi społecznej, współodpowiedzialności i współzależności;
- zwalczanie ageizmu, czyli dyskryminacji ze względu na wiek prowadzącej do wycofywania się osób starszych z różnych sfer życia.

Zmiany w sferze instytucjonalnej winny zmierzać w stronę [Szukalski, 2008]:

- wprowadzenia elastycznych form pracy i łączenia świadczenia emerytalnego z niepełnym wymiarem pracy;
- rozwoju usług społecznych umożliwiających godzenie pracy zawodowej z obowiązkami wobec rodziny, w tym osób starszych;
- wprowadzenia zmian prawnych w zakresie bezpieczeństwa społecznego w sposób umożliwiający przygotowanie się do nich (emerytury pomostowe mogą jedynie zachęcać do wcześniejszej dezaktywizacji zawodowej);
- wprowadzenia ubezpieczeń pielęgnacyjnych oraz zmian w systemie rehabilitacji osób niepełnosprawnych (należałoby uzależnić przyznanie stałego świadczenia rentowego od podejmowanych prób przywrócenia swojej sprawności) oraz prowadzenia stałej ewaluacji działań rehabilitacyjnych;
- postrzegania wzrostu liczby seniorów jako szansy rozwojowej dla wielu podmiotów gospodarczych świadczących dobra i usługi na rzecz tej grupy społecznej;
- rozwoju instytucji kształcenia przez całe życie;
- w procesie projektowania polityki wobec cyklu życia należy uwzględnić instytucje lokalnej polityki społecznej, instytucje podległe administracji samorządowej.

Politykę społeczną wobec osób starszych można zdefiniować jako system działań realizowanych w jej ramach, mających na celu wszechstronną kompensację malejących wraz z wiekiem możliwości samodzielnego zaspokajania potrzeb oraz integrację z lokalną społecznością. Polityka społeczna wobec problemu starości powinna uwzględniać [Szukalski, 2008]:

- zaspokajanie potrzeb socjalnych osób starszych;
- aktywizację seniorów w celu wyeliminowania wszelkich form marginalizacji osób starszych;
- podtrzymywanie więzi międzypokoleniowej.

Polityka społeczna wobec ludzi starszych w Elblągu

Realizacja polityki społecznej w zakresie problematyki pomocy społecznej jest jednym z podstawowych zadań samorządu lokalnego. Stosownie do ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej [Dz.U. 2009 Nr 175, poz. 1362] polityka społeczna powinna być planowana w wymiarze strategicznym. Miasto Elbląg realizuje zadania w tym obszarze należące do kompetencji gminy, powiatu, a także zadania zlecone przez administrację rządową.

Zadania te zostały ujęte w dokumencie o charakterze strategicznym o nazwie: „Główne kierunki realizacji zadań pomocy społecznej w ramach strategii rozwoju miasta na lata 2001 – 2015” [Strategia..., 2009]. Problem osób starszych stanowi jeden z głównych obszarów strategii, co jest uzasadnione rosnącą liczbą mieszkańców w wieku poprodukcyjnym.

Z danych statystycznych wynika, że na koniec 2007 roku Elbląg zamieszkiwało niespełna 127 tysięcy osób. Demografowie prognozują, że liczba ludności

będzie się zmniejszać. Szacuje się, że w 2020 roku wyniesie ponad 118 tysięcy [Prognozy demograficzne GUS, 2004].

W latach 2001–2007 systematycznie rosła w Elblągu liczba osób w wieku poprodukcyjnym, w 2007 roku osiągnęła wartość 18.636 i w porównaniu z 2001 rokiem była większa o 1240. Stan ludności według ekonomicznych grup wieku w latach 2001–2007 (w liczbach bezwzględnych) przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Stan ludności w Elblągu wg ekonomicznych grup wiekowych w latach 2001–2007

Rok \ Ludność w wieku	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Przedprodukcyjnym (do 17 lat)	28 984	27 776	26 640	25 689	24 884	24 227	23 574
Produkcyjnym (od 18 do 59/64 lat)	83 701	82 517	83 451	84 103	84 458	84 584	84 500
% ludności w wieku produkcyjnym do ludności ogółem	65,3%	64,5%	65,2%	65,9%	66,36%	66,6%	66,7%
Poprodukcyjnym (powyżej 60/65 lat)	17 396	17 723	17 850	17 863	17 933	18 174	18 636
% ludności w wieku poprodukcyjnym do ludności ogółem	14,0%	14,0%	14,0%	14,0%	14,0%	14,3%	14,7%
Ogółem	128.226 100 %	128.016 100%	127.941 100%	127.655 100%	127.275 100%	126.985 100%	126.710 100%

Źródło: Opracowanie na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego.

Zgodnie z prognozą demograficzną Głównego Urzędu Statystycznego opracowaną na podstawie Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku stan ludności w Elblągu będzie ulegał systematycznemu zmniejszaniu. Związane jest to m.in. z migracją, w tym migracją zarobkową. Kolejne zaobserwowane zjawisko dotyczy wzrostu liczby osób starszych. Te dwie ważne tendencje określają kierunki działań w ramach polityki społecznej miasta.

Cele i działania zawarte w strategii

Główne kierunki działań określone w *Strategii rozwiązywania problemów społecznych w Elblągu 2009–2020* i zorientowane na osoby starsze zawarte są w tabeli 2. Ich celem nadrzędnym jest poprawa jakości życia osób starszych. Cele szczegółowe to tworzenie osobom starszym optymalnych warunków funkcjonowania społecznego, wspieranie rehabilitacji zdrowotnej, społecznej i zawodowej, stwarzanie warunków dla rozwoju partnerstwa społecznego w obszarze problemów osób starszych oraz edukacja społeczna.

Tabela 2

Cele i zadania zawarte w *Strategii rozwiązywania problemów społecznych w Elblągu 2009–2020*

Cele szczegółowe	Zadania
Tworzenie osobom starszym optymalnych warunków funkcjonowania społecznego	<ul style="list-style-type: none"> – Podjęcie działań mających na celu zdiagnozowanie potrzeb środowiska osób starszych – Zapewnienie osobom starszym przyjaznego środowiska – Rozszerzanie obszarów integracji ze społeczeństwem – Wyrównywanie szans w zakresie możliwości uczestnictwa w życiu społecznym – Tworzenie warunków do zachowania samodzielności i niezależności osób starszych. – Wspieranie inicjatyw tworzenia alternatywnych dla instytucjonalnych form opieki i pomocy osobom w podeszłym wieku – Wspieranie działań podejmowanych w zakresie likwidacji barier prawnych, finansowych, komunikacyjnych
Wspieranie rehabilitacji zdrowotnej, społecznej i zawodowej osób starszych	<ul style="list-style-type: none"> – Zapewnienie zwiększonego dostępu osób w podeszłym wieku do opieki medycznej – Wspieranie rozwoju usług rehabilitacji leczniczej – Stwarzanie warunków do edukacji zawodowej osób starszych – Rozwój systemu informacji o możliwościach podnoszenia kwalifikacji zawodowych – Wspieranie działań na rzecz aktywizacji zawodowej osób starszych
Stwarzanie warunków dla rozwoju partnerstwa społecznego w obszarze problemów osób starszych	<ul style="list-style-type: none"> – Wspieranie inicjatyw partnerskich związanych z aktywizacją społeczną osób starszych – Budowanie sieci współpracy z instytucjami i organizacjami pozarządowymi w obszarze problemów osób starszych – Wspieranie rozwoju wolontariatu realizującego programy na rzecz osób starszych
Edukacja społeczna	<ul style="list-style-type: none"> – Promocja zdrowego i bezpiecznego stylu życia – Wspieranie działań sprzyjających pozytywnej zmianie społecznego postrzegania osób starszych – Edukacja i aktywizacja rodzin oraz środowisk lokalnych do działań samopomocowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Strategia*, 2009.

W Elblągu realizowany jest także kompleksowy program pomocy rodzinom wielodzietnym, emerytom i rencistom, w ramach którego prowadzone są zamiany małych mieszkań rodzin wielodzietnych na duże lokale seniorów.

Ponadto, w grudniu 2008 roku, uchwałą Rady Miasta Elbląg, został przyjęty elbląski program na rzecz osób starszych na lata 2009–2013. Zawiera on działania, których celem jest podniesienie jakości życia, w tym zachowanie aktywności społecznej osób starszych w ich dotychczasowym środowisku, systematyczne monitorowanie ich sytuacji życiowej i bieżące wspieranie osób starszych.

Przyjęte w strategii cele uwzględniają główne założenia polityki społecznej państwa, np. zaspokajanie potrzeb socjalnych osób starszych, ale także umacnianie więzi międzypokoleniowej i – co jest szczególnie ważne – działania aktywizujące osoby starsze, w tym inicjujące procesy integracyjne lokalnej społeczności oraz stwarzające większe możliwości seniorom w zakresie uczestnictwa w życiu społecznym, budowania nowych relacji, podejmowania inicjatyw samopomocowych i edukacyjnych.

Realizacja zadań przyjętych w strategii i szczegółowych programach wymaga wysiłku wszystkich podmiotów działających w sferze pomocy społecznej, a także stowarzyszeń, organizacji pozarządowych, wolontariuszy i całej społeczności lokalnej. Dotyczy to także edukacji oraz aktywizacji społecznej osób starszych. Aktywność zwiększa bowiem szanse na życiową niezależność seniorów i daje poczucie satysfakcji.

Teoria aktywności a jakość życia osób starszych

Teorię aktywności wymienia się wśród pozytywnych koncepcji życia w starości. Pozostaje ona w opozycji do teorii wycofywania się, zgodnie z którą osoby starsze rezygnują stopniowo z przejawianych dotychczas form aktywności społecznej. Teoria aktywności zakłada, że warunkiem udanej starości jest długotrwała realizacja przez ludzi starszych wszelkich form aktywności. Teoria opiera się na pozytywnej korelacji pomiędzy aktywnością a szczęściem oraz dobrym samopoczuciem. Zaangażowanie się osób starszych w nowe sfery życia może stanowić rekompensatę za wycofanie się z innych obszarów społecznego funkcjonowania. Badania potwierdzają pozytywny wpływ aktywności na sprawność i wiele funkcji życiowych starszych osób, co przekłada się na jakość ich życia i samoocenę [Halik, 2002].

Teoria aktywności kładzie nacisk na konieczność aktywnego spędzania czasu. Aktywność została uznana za potrzebę psychiczną i społeczną w każdym wieku. Obecnie charakterystyczne dla ludzi trzeciego wieku jest systematyczne zmniejszanie zakresu interakcji społecznych uwarunkowane utratą sił fizycznych oraz zakończeniem życia zawodowego [Wawrzyniak, 2009]. Zły stan zdrowia, niekorzystna sytuacja materialna oraz powszechne w świadomości wzorce spędzania wolnego czasu wynikają z biernego stylu życia [Halik, 2002]. Tymczasem satysfakcja ludzi starszych wiąże się bezpośrednio z podtrzymaniem aktywności, co oznacza zachowanie ciągłości po utracie roli pierwotnej, jaką jest praca zawodowa [Wawrzyniak, 2009]. Bruno Synak wyróżnił następujące rodzaje aktywności szczególnie ważne dla osób starszych [Synak, 1982]:

- aktywność domowo-rodzinna – interpretowana jako wykonywanie różnych czynności związanych z prowadzeniem gospodarstwa domowego i z życiem najbliższej rodziny;
- aktywność kulturalna – przejawiająca się w uczestnictwie w kulturze, dotyczy ona czytelnictwa, oglądania telewizji, słuchania radia, korzystania z instytucji kulturalnych, klubów seniora;

- aktywność zawodowa – stanowi kontynuację pracy zawodowej, czasami nowego typu, zaspokaja potrzebę uznania, bycia użytecznym;
- aktywność społeczna – wyrażającą się działaniami na rzecz innych i dla wspólnego dobra;
- inne formy aktywności – w tym aktywność religijna, ułatwiająca zaakceptowanie starości, praca na dziale pozwalająca połączyć pracę z kontaktami społecznymi oraz z naturą.

Z przeprowadzonych badań wynika, że aktywność seniorów wpływa na ich zadowolenie z życia [Niezabitowski, 2007]. Każdy rodzaj aktywności wyzwala kolejne jej rodzaje. Wpływa na samoocenę, czyni z osoby starszej jednostkę „jakościowo lepszą”, a do jej życia wprowadza urozmaicenie i różnorodną atrakcyjność, zapobiega samotności, koncentracji tylko na sobie i niedogodnościach codzienności.

Należy przyjąć za Kazimierzem Dąbrowskim, że rozwój jest jedną z podstawowych zasad ludzkiego życia, stanowi proces przemian człowieka, obejmując całość jego osobowości i jej manifestowania się w różnych społecznych sytuacjach. Rozwój w starości zasadza się na świadomości nowych perspektyw – mogą one budzić obawy, ale też stanowić nowe wyzwanie. Należy na to „nowe” być przygotowanym i otwartym. Rozwój w starszym wieku oznacza sprzeciw wobec stereotypowego postrzegania siebie i otoczenia, jest zgodą na ciągłe uczenie się. U podstaw takiego myślenia tkwi przekonanie o niezwykłej różnorodności i zmienności życia [Dubas, 2002].

Idea uniwersytetów trzeciego wieku

Połączeniem aktywności społecznej i kulturalnej jest aktywność edukacyjna, a więc uczestnictwo w różnego rodzaju kursach, szkoleniach, prezentacjach. Wyższą formą edukacji są uniwersytety trzeciego wieku, tworzone z myślą o osobach starszych [Wawrzyniak, 2009]. Wśród uczestników uniwersytetów trzeciego wieku wzrasta aktywność zewnętrzna, przejawiająca się w postaci robienia zakupów, spacerów, uczestnictwa w nabożeństwach, udziału w stowarzyszeniach i w przedsięwzięciach kulturalnych [Czerniawska, 2002].

Uniwersytety trzeciego wieku zajmują się promowaniem permanentnego kształcenia wśród osób starszych. Stwarzają dogodne warunki uwzględniające konieczność nadążania tej grupy społecznej za rozwojem technologicznym. Umożliwia to [Szukalski, 2008]:

- kontakt ze światem;
- podtrzymywanie komunikacji z bliskimi osobami;
- znajomość przydatnych „protez cywilizacyjnych”, zwiększenie dostępności do procedur medycznych, np. uzyskanie fachowej porady przez internet.

Wzrastająca złożoność świata skłania do uzupełniania tego typu wiedzy, poszerzania swoich kompetencji i umiejętności. Oznacza to potrzebę zwiększania zainteresowania osób starszych posiadaniem komputera, dostępu do internetu, korzystania z poczty elektronicznej, telefonów komórkowych.

Elbląski Uniwersytet Trzeciego Wieku i Osób Niepełnosprawnych, początkowo jako Wszechnica, powstał w 1999 roku. Od początku organizacja jest współfinansowana przez Urząd Miasta w Elblągu (zadanie własne gminy), gdyż jej działalność wpisuje się w cele przyjęte w strategii rozwiązywania problemów społecznych w Elblągu. Od 2006 roku elbląski Uniwersytet Trzeciego Wieku i Osób Niepełnosprawnych działa na zasadach stowarzyszenia, nadal jest wspierany przez lokalny samorząd. Mianem stowarzyszenia społecznego określa się grupę ludzi o określonej strukturze organizacyjnej. Ludzie ci działają zgodnie z ustalonym wspólnie statutem i podporządkowują się określonym normom postępowania. Ich uczestnictwo opiera się na dobrowolności i zainteresowaniach [Dzięgielewska, 2000].

Głównym celem elbląskiego Uniwersytetu jest poprawa jakości życia seniorów oraz osób niepełnosprawnych przez wdrożenie ich do kształcenia ustawicznego, aktywizacji intelektualnej, psychicznej i fizycznej, jak również opracowanie metod edukacji i wdrażania profilaktyki gerontologicznej. Elbląski Uniwersytet Trzeciego Wieku oferuje słuchaczom możliwość uczestniczenia w różnych formach zajęć audytoryjnych i seminaryjnych. Są to: zajęcia komputerowe, lektoraty języka angielskiego i niemieckiego, gimnastyka rehabilitacyjna, zajęcia na basenie, aqua aerobik, zajęcia muzykoterapeutyczne, warsztaty rękodzieła artystycznego – haft, warsztaty malarskie, sekcja piosenki, warsztaty relaksacyjne, paneurytmia, tenis stołowy, kółko teatralne oraz wykłady z zakresu ochrony zdrowia, ekonomii, psychologii, socjologii [www.utwion.elblag.pl].

Stowarzyszenie Uniwersytet Trzeciego Wieku i Osób Niepełnosprawnych, jak inne tego typu organizacje, wspomaga rozwój społeczny i kulturalny człowieka, wdraża do pełnienia określonych ról społecznych, wzbogaca sferę życia i aktywności jednostki, ułatwia jej zrozumienie, oswojenie i kształtowanie rzeczywistości, upowszechnia wiedzę i formuje określone postawy, rozwija i urzeczywistnia idee demokracji [Lepaczyk, 1981] oraz idee edukacji przez całe życie. Aleksander Kamiński wyróżnił trzy istotne funkcje stowarzyszeń [1980]:

- afiliacyjną – polega na zastępowaniu tradycyjnych, ale obecnie rozpadających się więzi sąsiedzkich więziami tzw. sąsiedztwa z wyboru, a więc ludźmi, którzy mają podobne potrzeby, dążenia, zainteresowania;
- integracyjną – stowarzyszenia wprowadzają jednostkę w kulturę i wartości, zespalają z narodem, stanowią pomost między rodziną, lokalną społecznością a wspólnotą narodową i ogólnoludzką;
- ekspresyjną – stowarzyszenia (głównie artystyczne, popularnonaukowe, religijne, krajoznawcze) stwarzają warunki do wyrażania przeżyć i upodobań ich członków.

Stowarzyszenie daje szansę poznania ludzi i ich potrzeb, modyfikuje postrzeganie świata, sposób myślenia, formułowania i wyrażania sądów. Pozwala zagospodarować zasoby czasu, które na emeryturze wydają się nieprzydatne. Każda styczność z drugim człowiekiem jest zawsze okazją do refleksji nad bogactwem oraz różnorodnością świata i ludzi. Stowarzyszenie stanowi ponadto obszar rozwoju własnej aktywności. Współdziałanie z innymi prowadzi do „wrastania” w organizm stowarzyszenia, identyfikacji z nim. Aktywne uczestnictwo stwarza możliwość odgry-

wania różnych ról społecznych, w tym aktywnego członka społeczności lokalnej, w wypadku osób starszych mogą to być pierwsze role społeczne pozarodzinne i pozazawodowe. Przynależność do stowarzyszenia i aktywne uczestnictwo w realizacji przyjętych przez nie celów i zadań skłania do refleksji, ocen, rodzi poczucie powodzenia, służy poznawaniu wielu ludzkich zachowań, emocji, dotyka sfery samorozwoju, refleksji nad swoimi wyborami [Butrymowicz, 2000].

Znaczenie aktywności osób starszych w ocenie słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku i Osób Niepełnosprawnych

Słuchaczami elbląskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku i Osób Niepełnosprawnych jest obecnie 356 osób starszych bądź niepełnosprawnych w wieku 40–80 lat. Tylko w porównaniu z rokiem poprzednim 2007/2008 liczba słuchaczy zwiększyła się o 128 osób, co świadczy o coraz większym zainteresowaniu ofertą stowarzyszenia.

Celem przeprowadzonego badania była ocena poziomu satysfakcji życiowej oraz znaczenia aktywności życiowej słuchaczy elbląskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku, w tym roli UTWiON w jej kreowaniu, a także wskazanie najbardziej preferowanych obszarów tej aktywności. Słuchacze mogli także wyrazić swoje opinie na temat elbląskiej oferty spędzania czasu przez osoby starsze.

Kwestionariusz badawczy wypełniły 193 osoby uczestniczące w wykładach, co stanowi 54,21% wszystkich słuchaczy i 80,40% osób deklarujących regularny udział w wykładach (z tej formy korzysta średnio 240 słuchaczy).

W grupie badawczej dominowały osoby z wykształceniem średnim, w wieku 61–70 lat, były to głównie kobiety, stanowiły one aż 91,19% respondentów. Dominacja kobiet w tego typu organizacjach świadczy o ich zwiększonej potrzebie poznawczej i społecznej. Charakterystykę grupy badawczej przedstawiono w tabeli 3.

Tabela 3

Charakterystyka grupy badawczej

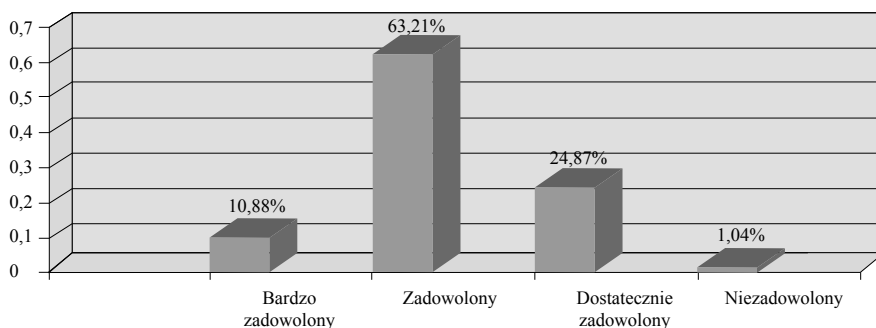
Badani słuchacze	Ogółem	Płeć		Wiek			Wykształcenie			
		K	M	Poniżej 60.	61–70	Powyżej 70.	P	Z	Ś	W
Liczba osób	193	176	17	35	96	62	2	21	129	41
% badanych	100%	91,19%	8,81%	18,13%	49,74%	32,12%	1,04%	10,88%	66,84%	21,24%

K – kobieta, M – mężczyzna, P – podstawowe, Z – zawodowe, Ś – średnie, W – wyższe

Źródło: opracowanie własne.

Słuchacze mieli za zadanie ocenić poziom zadowolenia ze swojego obecnego życia oraz wskazać dwa czynniki determinujące to zadowolenie (bądź niezadowolenie).

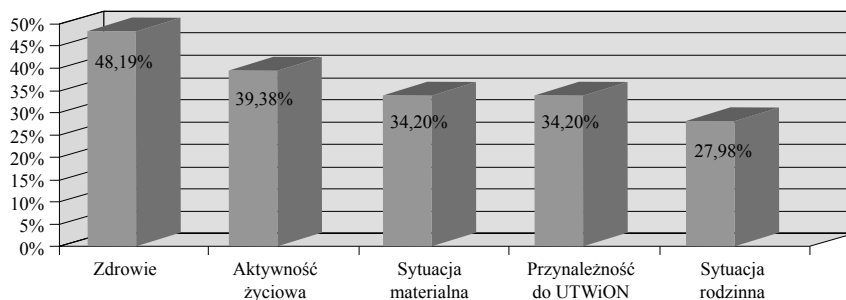
122 osoby przyznały, że są zadowolone z obecnego życia, co stanowi 63,21% badanej grupy, 21 osób (10,88%) było bardzo zadowolonych, 48 osób (24,87%) określiło swoje zadowolenie jako dostateczne, a tylko 2 osoby wyraziły swoje niezadowolenie, co stanowiło 1,04%. W grupie najbardziej zadowolonych przeważały osoby z wykształceniem średnim, wiek nie miał wpływu na odpowiedź. Osoby te jako determinantę zadowolenia wskazywały głównie aktywność życiową. Niezadowolenie uzasadniane było kłopotami zdrowotnymi i materialnymi.

Wykres 3. Ocena poziomu zadowolenia z życia

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Czynniki determinujące wyrażone wyżej oceny to przede wszystkim zdrowie, następnie aktywność życiowa, warunki materialne i udział w zajęciach UTWiON oraz sytuacja rodzinna. Wyniki zaprezentowano na wykresie 4.

Wykres 4. Determinanty zadowolenia z życia

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych (respondenci mogli zakreślić 2 odpowiedzi, zsumowane wyniki nie dają więc 100%).

Respondenci oceniali także znaczenie swojego uczestnictwa w zajęciach UTWiON. Najwięcej wskazań dotyczyło możliwości poznania ciekawych rzeczy i atrakcyjnego spędzenia czasu (62,18%) oraz zwiększenia aktywności życiowej (51,81%). Przynależność do UTWiON to dla wielu badanych także okazja do wyjścia z domu i poznania nowych ludzi (34,20%). Wyniki przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4

Znaczenie udziału w zajęciach UTWiON

Lp.	Udział w zajęciach UTWON to dla mnie przede wszystkim:	Wskaźnik procentowy
1	Możliwość poznania ciekawych rzeczy i atrakcyjnego spędzenia czasu.	62,18%
2	Zwiększenie aktywności życiowej.	51,81%
3	Okazja do wyjścia z domu i poznania nowych ludzi.	34,20%
4	Poczucie, że coś mogę jeszcze w życiu zrobić.	25,91%
5	Sposób na samotność.	16,06%
6	Okazja do pracy społecznej na rzecz innych.	2,07%

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych (respondenci mogli zakreślić 2 odpowiedzi, zsumowane wyniki nie dają więc 100%).

Większość słuchaczy oceniła swoją przynależność do Uniwersytetu w kategoriach pozytywnych. 75 respondentów, a więc 38,86%, przyznało, iż gdyby nie UTWiON, „coś atrakcyjnego by ich w życiu ominęło”, 31 osób, a więc 6,06% uważa, że szybciej by się starzało, tyle samo stwierdziło, iż „gnuśniałoby w domu”. 27 słuchaczy, czyli 13,99%, szukałoby możliwości realizacji swoich potrzeb społeczno-edukacyjnych w innej organizacji.

Tylko dla 6 badanych przynależność do UTWiON nie ma większego znaczenia, co stanowi 3,11% grupy. 8 osób (4,15%) stwierdziło, że doskonale dałoby sobie radę, nie korzystając z oferty stowarzyszenia. W tych dwóch grupach dominowały osoby z wykształceniem średnim, powyżej 61 roku życia (por. tab. 5).

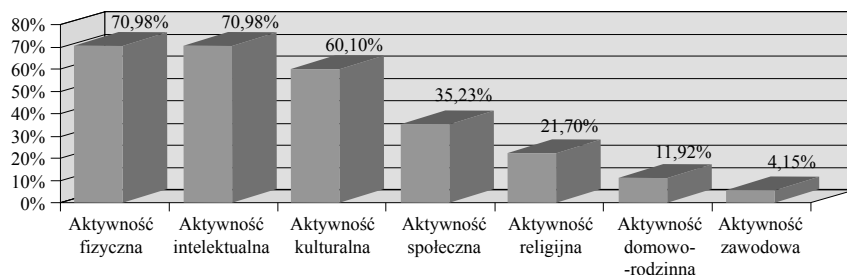
Tabela 5

Projekcja życia bez przynależności do UTWiON

Lp.	Gdybym nie należał do UTWiON to:	Wskaźnik procentowy
1	Coś atrakcyjnego w życiu by mnie ominęło.	38,86%
2	Szybciej bym się starzał.	16,06%
3	Gnuśniałbym w domu zapomniany przez ludzi.	16,06%
4	Należałbym do innej organizacji.	13,99%
5	Bardzo bym się koncentrował na sobie.	7,77%
6	Świetnie dałbym sobie radę.	4,15%
7	Ta przynależność nie ma dla mnie znaczenia.	3,11%

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Celem badania było także określenie najbardziej atrakcyjnego dla respondentów rodzaju aktywności życiowej. Najwięcej odpowiedzi dotyczyło aktywności fizycznej (spacery, rower, praca na działce itp.) i intelektualnej (czytanie prasy, książek, rozwiązywanie krzyżówek, udział w wykładach itp.) – po 70,98% wskazań, na trzecim miejscu znalazła się aktywność kulturalna (oglądanie telewizji, słuchanie radia, kino, opera, teatr, koncert itp.) – 60,10%, aktywność społeczna (rodzina, sąsiedzi, znajomi, przyjaciele, organizacje) znalazła się na czwartym miejscu – 35,23% wskazań. Dane zaprezentowano na wykresie 5.

Wykres 5. Preferowane rodzaje aktywności

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych (respondenci mogli zakreślić 3 odpowiedzi, zsumowane wyniki nie dają więc 100%).

Słuchacze Uniwersytetu Trzeciego Wieku wyrazili także swoje opinie dotyczące możliwości spędzania czasu w Elblągu. Aż 90,68% respondentów postrzega swoje miasto jako przyjazne osobom starszym, posiadające atrakcyjną ofertę spędzania czasu. 10 respondentów, czyli 5,18% badanej grupy stwierdziło, że w Elblągu osoby starsze nie mają co robić ze swoim wolnym czasem, 8 badanych (4,15%) uznało, iż Elbląg nie jest przyjaznym miastem dla osób starszych (tab. 6).

Tabela 6

Ocena Elblągu uwzględniająca możliwości spędzenia wolnego czasu przez osoby starsze

L.p.	Czy Pani (-a) zadaniem osoby starsze mogą ciekawie spędzić czas w Elblągu?	Wskaźnik procentowy
1	Tak, jest wiele organizacji, które to ułatwiają.	41,97%
2	Tak, w Elblągu jest wiele ciekawych miejsc i placówek kultury.	39,90%
3	Tak, władze miasta o to dbają.	8,81%
4	Nie, uważam, że w Elblągu osoby starsze nie mają co zrobić ze swoim wolnym czasem.	5,18%
5	Nie, uważam, że Elbląg nie jest przyjaznym miastem dla osób starszych.	4,15%

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wnioski

Starość jest przeżyciem egzystencjalnym. Jej postrzeganie zależy od świadomości jednostki, jej stosunku do siebie, uniwersum i transcendencji, ale także od stanu zdrowia i aktywności człowieka [Czerniawska, 2002].

Starzenie się nie musi być synonimem dysfunkcji jednostki, wycofania społecznego i społecznej degradacji. Stąd konieczne wydaje się wzmocnienie międzypokoleniowej solidarności, formowanie postawy godności wśród osób starszych, wzmacnianie ich udziału w życiu społecznym. Wymaga to kreowania

pozytywnego obrazu starości, traktowania jej w kategoriach cennego daru, który powinno się wykorzystać [Halik, 2002].

Aktywizacja osób starszych staje się pożądanym i bardzo ważnym działaniem społecznym. Zachęcanie emerytów do kontaktów, budowania nowych relacji, ciągle uczenie się, podejmowanie nowych wyzwań, uczestniczenie w życiu społecznym, w procesie tworzenia i modyfikacji rzeczywistości wzbogaca starość, nadaje jej nowy sens i wymiar [Wawrzyniak, 2009].

Z badań przeprowadzonych wśród słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku i Osób Niepełnosprawnych w Elblągu wynika, że cechuje ich stosunkowo wysoki poziom zadowolenia z życia, co uwarunkowane jest – jak wskazują słuchacze – stanem zdrowia, ale też poziomem aktywności życiowej, w tym udziałem w zajęciach UTWiON, istotne znaczenie ma też sytuacja materialna.

Z pewnością można stwierdzić, że uniwersytety trzeciego wieku budują pozytywny obraz starości. Badani mają świadomość, że przynależność do stowarzyszenia daje im nowe możliwości poznania ciekawych rzeczy i atrakcyjnego spędzenia czasu, a tym samym wpływa na zwiększenie aktywności życiowej, w tym aktywności rekreacyjnej, intelektualnej i społecznej. Tylko 7,26% badanych uważa, iż bez UTWiON świetnie dałoby sobie radę i że przynależność do stowarzyszenia nie ma dla nich większego znaczenia. Pozostali słuchacze mają świadomość, że dzięki organizacji ich życie jest zdecydowanie ciekawsze i że proponowane przez stowarzyszenie różne formy spędzania czasu pozwalają zapomnieć o starości.

Najbardziej preferowane przez słuchaczy obszary aktywności to przede wszystkim aktywność fizyczna, intelektualna, kulturalna i społeczna. Wszystkie te formy oferuje stowarzyszenie w postaci zajęć rekreacyjnych, rehabilitacyjnych, okolicznościowych spotkań integracyjnych, warsztatów artystycznych, wykładów, konwersatoriów, imprez kulturalnych itp. Zdecydowana większość badanych, bo prawie 91%, uważa, że w Elblągu osoby starsze mogą atrakcyjnie spędzać czas.

Przez działalność edukacyjną, w tym działalność uniwersytetów trzeciego wieku, należy zatem propagować aktywny styl życia i zachęcać ludzi starszych do różnych form aktywności społecznej, rozwoju oraz angażowania się w życie publiczne. Aktywność ma bowiem wpływ na poziom satysfakcji życiowej i samoocenę.

Administracja samorządowa winna wspierać nie tylko organizacyjnie, w tym finansowo, działania zmierzające do aktywizacji ludzi starszych, ale też udzielać merytorycznego wsparcia, inspirować, inicjować różne formy działalności środowiskowej. Dążenie do rozwoju i umacniania więzi integrujących osoby starsze ze środowiskiem pozarodzinnym wymaga wspierania instytucji i organizacji, które takie działania podejmują [Halik, 2002]. Docelowo ma to usprawnić funkcjonowanie osób w wieku poprodukcyjnym, poprawić jakość ich życia i nadać mu nowy sens oraz zmienić sposób postrzegania starości.

Literatura

- Butrymowicz B. (2000), *Stowarzyszenie społeczne jako środowisko wychowawcze* [w:] M. Dziegielewska, O. Czerniawska (red.), *Aktywność ludzi starszych na przykładzie polskich i francuskich stowarzyszeń społecznych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź.
- Czerniawska O. (2002), *Ludzie starsi jako jednostkowe siły społeczne* [w:] E. Woźnicka (red.), *Gerontologia. Ludzie starsi jako jednostkowe siły społeczne*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Wydawnictwo WSH-E w Łodzi, Łódź.
- Czerniawska O. (2002), *Starość wczoraj, dziś i jutro* [w:] E. Woźnicka (red.), *Gerontologia. Ludzie starsi jako jednostkowe siły społeczne*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Wydawnictwo WSH-E w Łodzi, Łódź.
- Dubas E. (2002), *Drogi rozwojowe starości* [w:] E. Woźnicka (red.), *Gerontologia. Ludzie starsi jako jednostkowe siły społeczne*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Wydawnictwo WSH-E w Łodzi, Łódź.
- Dziegielewska M. (2000), *Stowarzyszenie jako pojęcie w pedagogice* [w:] M. Dziegielewska, O. Czerniawska (red.), *Aktywność ludzi starszych na przykładzie polskich i francuskich stowarzyszeń społecznych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź.
- Halik J. (2002a), *Starzenie się społeczeństw jako proces demograficzny* [w:] J. Halik (red.), *Starzy ludzie w Polsce. Społeczne i zdrowotne skutki starzenia się społecznego*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Halik J. (2002b), *Sytuacja ludzi starych w Polsce. Podsumowanie* [w:] J. Halik (red.), *Starzy ludzie w Polsce. Społeczne i zdrowotne skutki starzenia się społecznego*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Halik J. (2002c), *Zagadnienia organizacji opieki zdrowotnej nad ludźmi starymi* [w:] J. Halik (red.), *Starzy ludzie w Polsce. Społeczne i zdrowotne skutki starzenia się społecznego*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Kamiński A. (1980), *Funkcje pedagogiki społecznej*, Warszawa [za:] M. Dziegielewska, *Stowarzyszenie jako pojęcie w pedagogice* [w:] M. Dziegielewska, O. Czerniawska (red.) (2000), *Aktywność ludzi starszych na przykładzie polskich i francuskich stowarzyszeń społecznych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź.
- Lepaczyk I. (1981), *Funkcje wychowawcze stowarzyszeń społecznych*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” nr 3 [za:] M. Dziegielewska, *Stowarzyszenie jako pojęcie w pedagogice* [w:] M. Dziegielewska, O. Czerniawska (red.) (2000), *Aktywność ludzi starszych na przykładzie polskich i francuskich stowarzyszeń społecznych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź.
- Niezabitowski M. (2007), *Ludzie starsi w perspektywie socjologicznej. Problemy uczestnictwa społecznego*, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice.
- Prognozy demograficzne GUS (2004), Warszawa [za:] *Strategia rozwiązywania problemów społecznych w Elblągu 2009–2020* (2009), Prezydent Miasta Elbląga, [online] http://wiadomosci.ngo.pl/files/wiadomosci.ngo.pl/public/korespondenci/strategia_2009_2020.doc, (dostęp: 19.04.2010).
- Strategia rozwiązywania problemów społecznych w Elblągu 2009–2020* (2009), Prezydent Miasta Elbląga, [online] http://wiadomosci.ngo.pl/files/wiadomosci.ngo.pl/public/korespondenci/strategia_2009_2020.doc, (dostęp: 19.04.2010).

- Synak B. (1982), *Migracja i adaptacja ludzi starszych do środowiska miejskiego*, Zeszyty Naukowe UG, Rozprawy i monografie [za:] G. Orzechowska (2002), *Samoocena aktywności osób starszych zamieszkujących różne środowiska* [w:] E. Woźnicka (red.), *Gerontologia. Ludzie starsi jako jednostkowe siły społeczne*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Wydawnictwo WSH-E w Łodzi, Łódź.
- Szukalski P. (2008a), *Podsumowanie badania: wnioski i rekomendacje* [w:] P. Szukalski (red.), *To idzie starość. Postawy osób w wieku przedemerytalnym. Raport z badań*, Fundacja Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa.
- Szukalski P. (2008 b), *Przygotowanie do starości jako zadanie dla zbiorowości i jednostek* [w:] P. Szukalski (red.), *To idzie starość. Postawy osób w wieku przedemerytalnym. Raport z badań*, Fundacja Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, Dz.U. 2009, Nr 175, poz. 1362.
- Wawrzyniak J. (2009), *Oblicza starości. Biografie jako źródło czynników adaptacyjnych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Łódź.
- Woźnicka E. (2002), *Wstęp* [w:] *Gerontologia. Ludzie starsi jako jednostkowe siły społeczne*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Wydawnictwo WSH-E w Łodzi, Łódź.
- www.utwion.elblag.pl